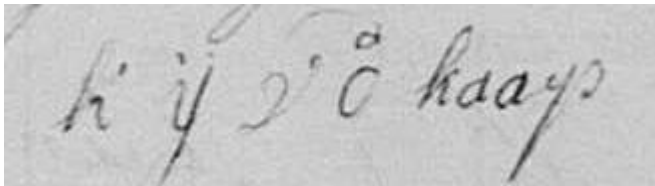

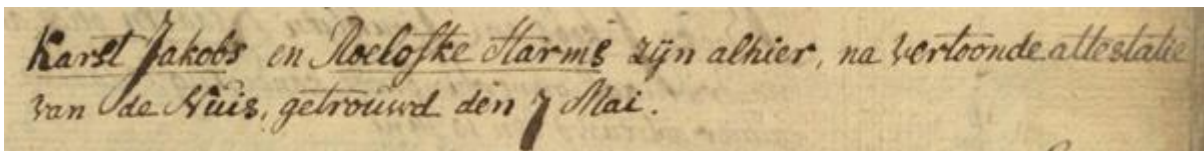
Karst Jacobs van der Kaap

Op een enkele afstammeling van Zuid-Afrikaanse slaven na, stammen alle Van der Kapen, of ze nu wonen in Nederland, de Verenigde Staten, op de Antillen, in Australië of Nieuw-Zeeland, af van Karst Jacobs en Roelfke Harms. Karst Jacobs wordt, naar eigen zeggen, in 1770 in Tolbert geboren. Vanaf ongeveer 1800 woont hij in Zevenhuizen en daar neemt hij in 1811 de naam Van der Kaap aan. Daarmee was hij de eerste Van der Kaap.

Handtekening van Karst Jakobs.

Karst Jakobs van der Kaap was dagloner. Volgens Alie Alberts¹ werkte hij voor Poppema. De vraag is wie deze Poppema was. Het meest voor de hand ligt dat het gaat om Tonnis Harms Poppema, geboren in 1760/61. Hij was verver (huisschilder) en glazenmaker en was getrouwd met Pieterke Berends. Zijn zoon Harm Tonnis, geboren in 1790 (verver en wolkammer), getrouwd met Froukje Holwijn, was getuige bij het huwelijk van Hendrik Oeges Klinkert en Anna Jans Tuinman. Hendrik Oeges was naar alle waarschijnlijkheid de biologische vader van Gerrit Hendriks van der Kaap, de zoon van Elske, dochter van Karst Jacobs (zie hoofdstuk 'De nazaten van Elske van der Kaap, de eerste generaties').

Trouwakte van Karst en Roelofke.

Op zondag 7 mei 1797 trouwde Karst in Tolbert met Roel(o)fke Harms Brouwer, arbeidster. Karst heeft dan een attestatie uit Nuis, waar hij dus blijkbaar daarvoor woonde. Roelfke werd op 8 oktober 1775 geboren in Roden. Haar achternaam Brouwer is niet helemaal zeker, bij haar overlijden wordt zij Roelfke Harms Brouwer genoemd. Als zij trouwt met Karst heeft zij, net als haar man, geen achternaam en net als hij neemt zij in 1811 de achternaam Van der Kaap aan. De herkomst van de achternaam Brouwer - maar je komt ook Wint en Mulder tegen - is onduidelijk. Haar ouders, Harm Roelofs (afkomstig uit Surhuisterveen) en Geertien Jans (uit Peize) waren beiden al voor 1811 overleden en hadden geen achternaam. Zij hadden alleen dochters.

---

¹ Alie Alberts. Het Joustra Huussien an de Olde Scheid. Een Drentse familiegeschiedenis.

Op heden den veertigsten December Achtien-
honderd veeren veertig, des middags te twaalf uur,
zijn voor ons Burgermeester, Ambtenaar van den
Burgerlyken Raad te Leek in het Gemeentebestuur verschenen:
de Sondaar J. J. Rozema, oud veertig Jaar, van beroep ten meesman, en
wonder te Levenshuizen, en J. J. H. H. Rozema, oud veertig
veertig Jaar, van beroep arbeider, wonende te Levenshuizen, beide
bekenden vande overledene, welke ons hebben verklaard, dat op den
negentwintigsten December Achtienhonderd veeren veertig, des
middags te drie uur, in het huize zijnde ongenimmens, staande te Levens-
huizen, is overleden Roelfke Harms Brouwer, oud
ontwintig Jaar, van beroep arbeider, wonende te Levenshuizen.
Wij deure van wijlen Karst Jacobs van der Kaap
in leven arbeider laatsingevoren hebbende te Levenshuizen
On hebben wy hiervan dezer akte opgemaakt, welke nu voor
lezing door de genoemde aangeverenen ons is overleeden.
Jed de Sondaar J. J. Rozema
J. J. H. H. Rozema
Krijpman

Aldus gestoten op den Eenen veertigsten Decem-
ber achtienhonderd veeren veertig, door ons Burger-
meester, Ambtenaar van den Burgerlyken Raad
der gemeente Leek.
Krijpman

(Deel van) de overlijdensakte van Roelfke Harms Brouwer.

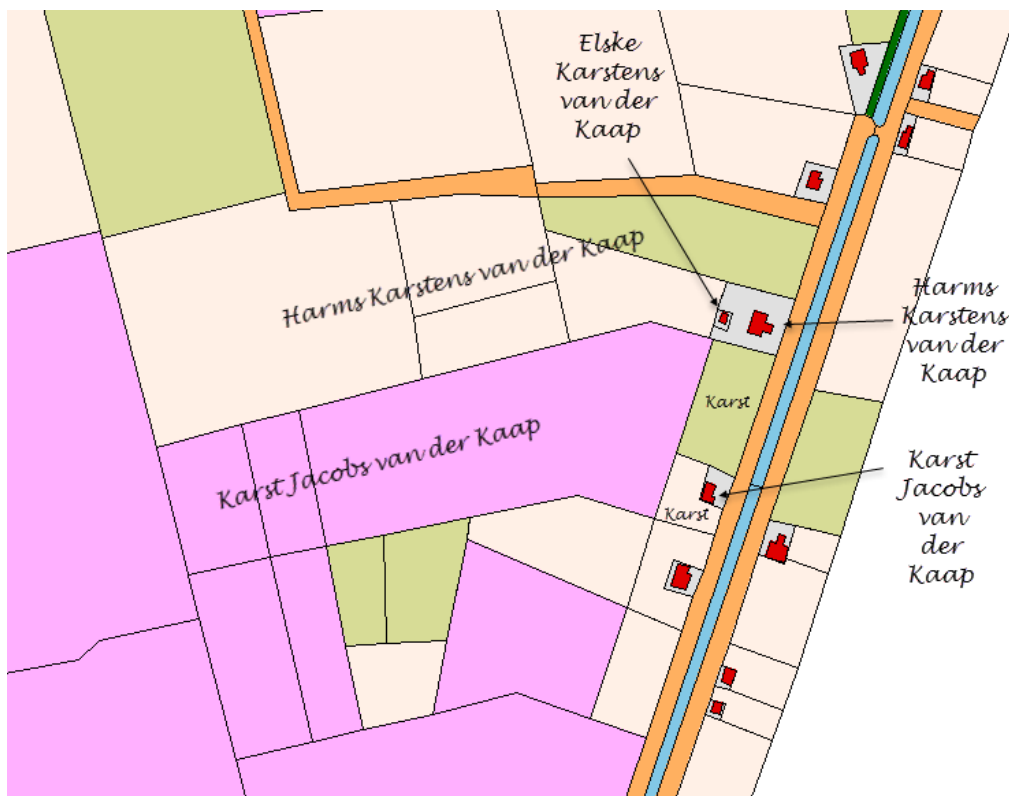
Karst Jacobs en Roelfke Harms krijgen, in een tijdsbestek van 22 jaar, elf kinderen. Twee kinderen, een meisje (Antje) en een jongen (Roelf) worden nog geen jaar oud; de eerste Grietje minder dan vier jaar:

- Harm van der Kaap (1798-1867)
- Elske van der Kaap (1799-1859)
- Geertje van der Kaap (1801-1830)
- Grietje van der Kaap, gedoopt op 26 juni 1803
- Jacob van der Kaap (1804-1841)
- Grietje van der Kaap (1807-1868)
- Karst van der Kaap (1808-1849)
- Antje van der Kaap (1811-1812)
- Antje van der Kaap (1813-1886)

- Roelf van der Kaap (1816-1817)
- Roelfke van der Kaap (1820-1912)

Bij de volkstelling in 1830 woonden Karst en Roelofke, met hun kinderen Karst en Roelfke, op Oostindie 113. Hun dochter Antje woonde bij haar broer Harm op nummer 114. Ook tijdens de grote veenbrand in 1833 en bij de volkstelling in 1840 woonden zij in Oostindie.

Karst bezat een erf en huis(je) plus een aantal stukken bouwland en een weiland (zie kaart hieronder) aan het Kaapdiep.

Paars = Heide

Groen = Weideland

Wit is bouwland

Karst heeft in 1828 een behuist perceel gelijke grond, groot 2 bunders, 91 roeden, gelegen aan de noordwestzijde van het Kaapdiep, waarvoor hij jaarlijks 8,50 gulden betaald. Zijn zoon Harm heeft een iets groter perceel, namelijk 3 bunders en 68 roeden, waarvoor hij elk jaar 12 gulden betaald. Deze percelen waren, samen met heel veel andere, in 1828 eigendom van de erven van wijlen vrouwe J.P. van Dedem, douairière de Lille (bewoonster van Huis Ter Heijl). Op 26, 27, 28 en 29 augustus 1828 werden deze bezittingen publiekelijk geveild ten huize van mejuffrouw de weduwe Bulsing in den Doelen op de Grote Markt in Groningen.

Karst sterft op 9 juli 1843 's avonds om negen uur, op 73-jarige leeftijd. Hij woont op dat moment in Zevenhuizen op nummer 140. Roelofke overlijdt ruim een jaar later, op 29 december 1844, 's nachts om drie uur, op 69-jarige leeftijd.

De herkomst van de naam Van der Kaap

De voorouders van Karst - en aanvankelijk ook hijzelf - gingen door het leven zonder achternaam. In plaats daarvan gebruikten zij een patroniem, dat wil zeggen, zij plaatsten de naam van hun vader, inclusief een genitief s, achter hun voornaam. Karst was de zoon van Jacob en daarom werd hij Karst Jacobs genoemd. De vader van Jacob heette Jan en daarom werd hij Jacob Jans genoemd. Over de ouders van deze Jacob ontbreken helaas gegevens.

De Franse tijd en het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden

In 1795 was, een dag nadat stadhouder Willem V naar Engeland was gevlucht, in ons land de Bataafse Republiek uitgeroepen, zes jaar na het begin de revolutie in Frankrijk. De nieuwe staat was volledig afhankelijk van Frankrijk en onderschreef de idealen van de Franse Revolutie: vrijheid, gelijkheid en broederschap. Hiermee kwam er een eind aan de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1588-1795). Deze republiek was ontstaan als gevolg van de opstand van de Nederlanden tegen Spanje, beter bekend als de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648).

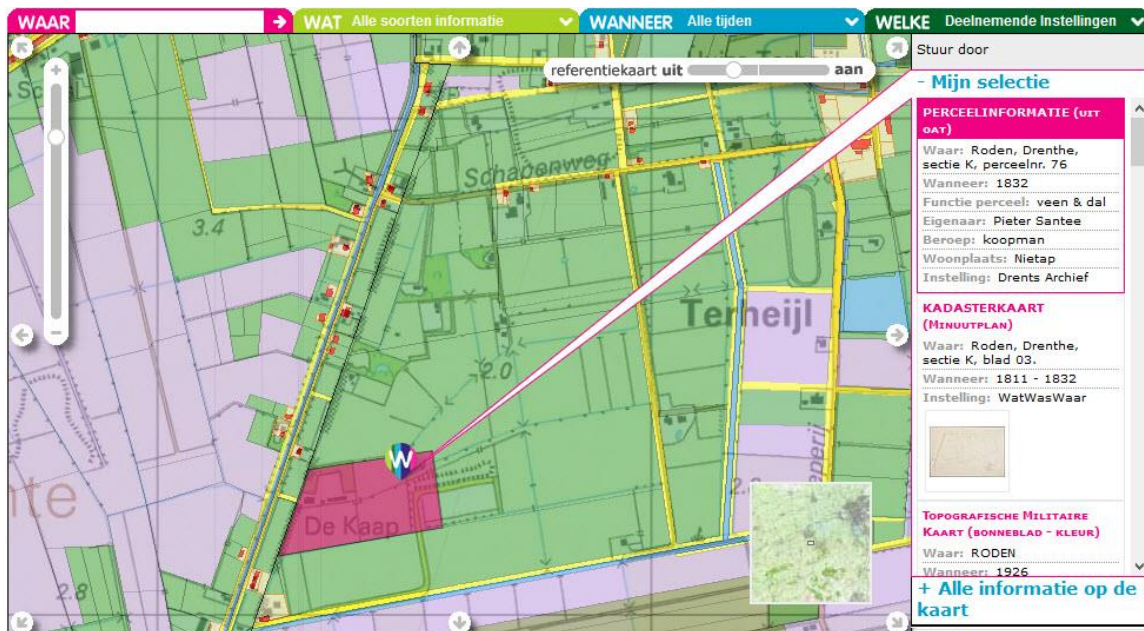
Al in 1801 kwam er een eind aan de Bataafse Republiek en werd de staat voortgezet onder de naam Bataafs Gemenebest. In 1806 riep de Franse Keizer Napoleon het Koninkrijk der Nederlanden uit en zette hij zijn broer Lodewijk Napoleon op de troon. Maar ook dit koninkrijk was slechts een kort leven beschoren. In 1810 lijfde Napoleon Nederland in bij Frankrijk en werd ons land een Franse provincie en verdeeld in departementen. Het departement waarin Zevenhuizen lag heette L'Ems Occidental (Westereems).

Meending en Wubbe werd Harweringh genoemd. Zij erfden ieder afzonderlijk een boerderij die in bezit was geweest van hun ouders, de een erve Meending, de ander erve Harweringh.

Landarbeiders en veenarbeiders, mensen zonder enig bezit, moesten het in de regel stellen zonder achternaam. Dat gold, zoals gezegd, ook voor Karst Jacobs. In 181 namen hij en zijn vrouw Roelfke Harms, de naam Van der Kaap aan. Nergens staat gedocumenteerd waarom juist deze naam, maar als we zien waar zij in dat jaar woonden wordt de herkomst van de naam snel duidelijk.

Uit volkstellingen in 1830 en 1840 blijkt dat Karst Jacobs woonde in 'Oostindie', aan het Kaapdiep. Dit kanaal is genoemd naar een perceel veen en dal dat eigendom was van koopman Pieter Santee uit Nietap en dat tot op de dag van vandaag 'De Kaap' wordt genoemd, al zullen de meeste inwoners van Zevenhuizen de naam niet meer kennen. Ervan uitgaande dat Karst Jacobs hier ook in 1811 woonde, mogen we aannemen dat hij zijn achternaam hieraan ontleend heeft.

De Kaap

Iets ten noorden van wat op oude kaarten 'De Kaap' wordt genoemd, maar aan dezelfde kant van Oostindie, staat een huis dat in 1933 is gebouwd in opdracht van Frans Hut en Aaltje Fonck, die in dat jaar zijn getrouwd. Zij hebben er tot eind zestigerjaren gewoond en toen het huis verkocht aan de heer H.J. Veenstra, die er het bord "De Kaap 1933" op heeft laten aanbrengen.

Het Kaapdiep is al voor de jaren dertig gedempt. Soms werd er, volgens Aaltje Fonck, wel eens post geadresseerd aan de familie F. Hut, wonende aan het Gedempte Kaapdiep, te Terheijl (Drenthe). Omdat al hun burens in Oostindië woonden gaf dat vaak verwarring als ze de bewoners van Terheijl moesten hebben. Langs het gedempte Kaapdiep (aan de westzijde), zo gaat ze verder, liep vroeger een sloot met stromend water. Deze ontstond in het gebied dat door ons de Brandparken werd genoemd. Dat water was zo helder en schoon, dat onze burens het wel gebruikten voor koffie, thee, enz. Het stroomde naar het noorden tot aan het Hoofddiep, boog vervolgens af naar het oosten en vormde later de grens tussen Leek en Nietap en mondde vervolgens, tegenover het landgoed Nienoord, uit in het Hoofddiep. Het Piepke³, tussen Leek en Nietap, was een brug over dit beekje.

Het huis 'De Kaap' staat er nog steeds en is opnieuw van eigenaar gewisseld en grondig verbouwd. Het biedt tegenwoordig onderdak aan het Logement De Kaap, een Bed & Breakfast. Helaas is het naambord op het huis verdwenen.

³ <https://bit.ly/2Sbv4hL>

Bed & Breakfast De Kaap.

Het Kaapdiep

Het Kaapdiep werd omstreeks 1800 gegraven in wat het oosteinde was van het toenmalige veengebied en het dorp dat rond dit water ontstond kreeg de naam Oostindië. De grondlegger van het dorpje was mr. Willem de Lille. Omdat er een gebrek aan veenarbeiders was, lokte hij mensen met allerlei voordeeltjes. Zo verhuurde hij aan zijn arbeiders percelen van ca. 0,5 ha en leende hen 50 gulden om hout te kopen om een huisje te bouwen. Ondanks hoge opbrengsten van turfverkopen en grondverhuur mislukte het project uiteindelijk.

Willem de Lille (1750-1810) stamt uit een van oorsprong Frans geslacht. Hij ging, evenals zijn vader had gedaan, in Franeker filosofie en rechten studeren. Na de voltooiing van zijn studie vestigde hij zich in 1773 als advocaat in Zwolle. In 1779 werd hij stadssecretaris van Steenwijk.

Hij trouwde op 3 januari 1789 met Johanna Philippina van Dedem tot de Gelder, de 48-jarige weduwe van Arent baron Sloet van Tweenijhuizen, Oldruitenborgh, Hagensdorp en Ter Heyl (Landdrost van Salland).⁴ Zij kreeg de helft van de nalatenschap van de baron toebedeeld, waaronder havezate Ter Heyl⁵ bij Roden. Willem de Lille en zijn vrouw brachten dit lange tijd verwaarloosde huis, dat ooit een uithof van het klooster van Aduard was geweest, weer in goed bewoonbare staat met stenen afkomstig van de Touthurg, het tot ruïne vervallen slot op het landgoed Oldruitenborgh en gingen er wonen.

⁴ <https://bit.ly/3cMUQsX>

⁵ <https://bit.ly/2GjDvoA>

Willem de Lille ontpopte zich als landheer en hield zich intensief met veenontginningen bezig. Hij stierf op 28 januari 1810 op Ter Heyl. Toen ook zijn weduwe, op 12 mei 1815, was overleden ging de erfenis naar hun zes kinderen. De jongste dochter Catharina Christina Conradina, geboren 29 juli 1776, gehuwd met Borchard Frederik Willem baron van Westerholt tot Hackfort, kreeg Ter Heyl toegedeeld. Zij moest daartegenover aan haar vijf broers en zusters ieder f 9.950 betalen. Catharina overleed in 1849 op Hackfort (kasteel bij Vorden), maar haar man in 1852 op Ter Heyl. Hun erven verkochten het landgoed met het huis in 1853. Het huis bracht 35.000 gulden op en werd spoedig daarna afgebroken.⁶

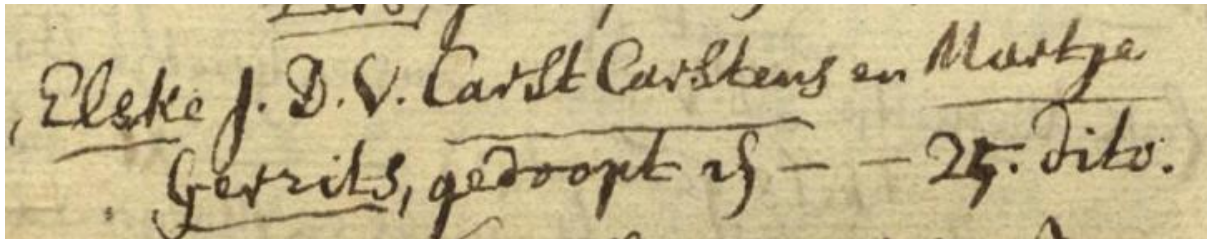
De voorouders van Karst Jacobs van der Kaap

Jacob Jans en Elske Carstens

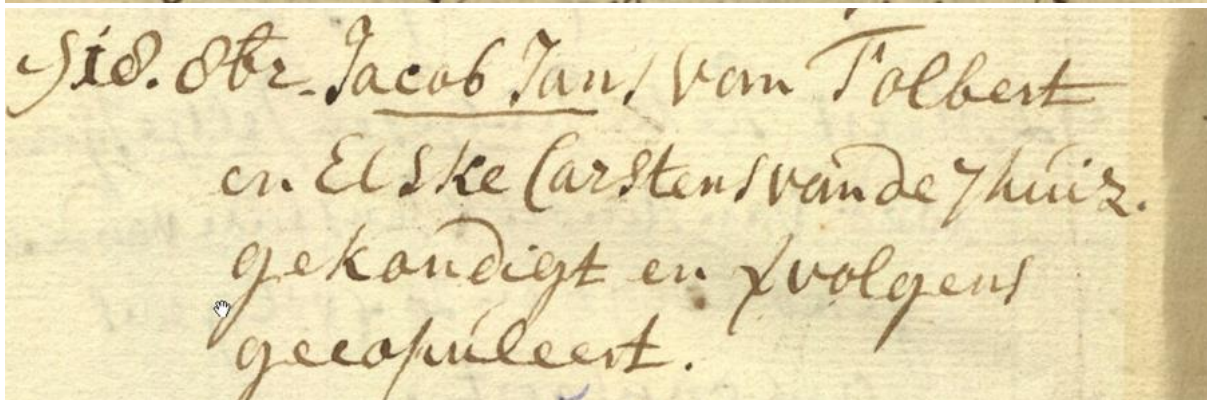
Over de voorouders van Karst Jacobs van der Kaap is slechts weinig bekend. Zijn ouders waren Jacob Jans en Elske Carstens. Voor gegevens over personen voor de invoering van de burgerlijke stand zijn de DTB-bestanden een belangrijke bron. Maar helaas ontbreken in doopboeken gegevens over Jacob Jans, die geen eigenerfde boer zal zijn geweest en (daarom) geen achternaam bezat. Hij moest het doen met een patroniem als toevoeging aan zijn voornaam, Jacob de zoon van Jan. Betekent dit dat deze doopboeken zijn verdwenen of dat hij niet gedoopt is? Vermoedelijk het eerste, want we weten dat bij een brand kerkboeken van Midwolde verloren zijn gegaan. Hij zal ergens rond 1740 zijn geboren, vermoedelijk in Tolbert (Oldebert). Op 18 oktober 1767 ging hij, in Midwolde, in ondertrouw met Elske Carstens met wie hij op 8 november van hetzelfde jaar in het huwelijk trad.

⁶ Deze informatie is afkomstig van <https://bit.ly/3l0qX4x>

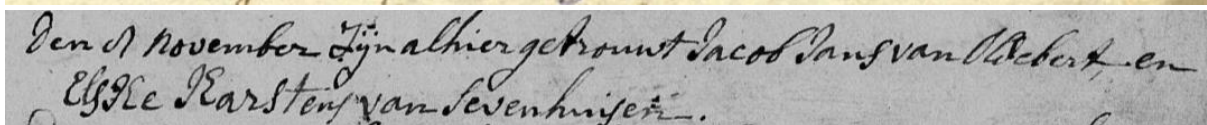
Over Elske is iets meer bekend. Zij was afkomstig van 'Sevenhuyzen en werd gedoopt op 25 maart 1742 in Midwolde. Zij was de dochter van Carst Carstens (Zevenberg) en Martje Gerrits.

Elske J. D. v. Carst Carstens en Martje
Gerrits, gedoopt op -- -- 25. dito.

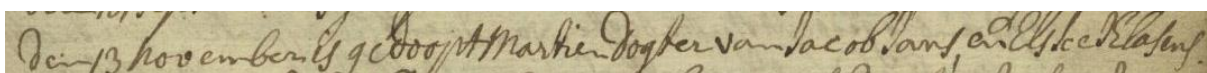
Sid. Obr. Jacob Jan, van Tolbert
en Elske Carstens van de Zuijz.
gekondigt en vervolgens
gecopuleert.

Den 11 november zijn alhier getrouwt Jacob Jans van Tolbert en
Elske Carstens van Sevenhuyzen.

Het woord 'gecopuleert' in bovenstaande afbeelding van de vermelding van het huwelijk van Jacob en Elske zal de moderne lezer vreemd aandoen. Hij kent het woord ongetwijfeld alleen als een synoniem voor paren. Het woord heeft echter ook een enigszins bredere betekenis. Het is afgeleid van het Franse *copuler* dat verbinden of verenigen betreft. Hier heeft het woord dus betrekking op het voltrekken van het huwelijk.

Jacob en Elske krijgen twee kinderen, dochter Martien, gedoopt op 13 november 1768 in Tolbert, en Karst, de stamvader van de Van der Kapen. In het doopboek waarin de doop van Martien vermeld is, wordt Elske overigens 'Klasens' genoemd en niet 'Karstens'. Vermoedelijk is Martien al voor 5 mei 1782 overleden.

Den 13 november is gedoopt Martien dochter van Jacob Jans en Elske Klasens.

Boedelinventaris

Er is in het Groninger Archief een boedelinventaris van Jacob Jans en Elske Carstens van 22 maart 1781.

735 Gerechten in het Westerkwartier, 1600 - 1811

Inventaris

03. Inventaris van het archief van het gerecht van Vredewold 1661 - 1803

03.1. Rechtspraak

101-138 Inventarissen van boedels, 1750 - 1802
138 1769 - 1802

Elske Carstens en Jan Jacobs Koenes

Oud is Jacob Jans niet geworden, want Elske Carstens trouwt in 1781 of 1782 met haar neef Jan Jacobs Koenes, gedoopt in Tolbert op 22 februari 1739. Hij was de zoon van Jacob Jans Koenes en Grietien Gerrits (zus van Martje Gerrits) en weduwnaar van Renske Willems met wie hij op 16 mei 1762 in Tolbert was getrouwd. Met Renske had Jan al vijf kinderen (onder wie een Jacob, gedoopt op 22 januari 1769 en een Hindrik, geboren op 6 februari 18774). Met Elske krijgt hij nog een tweeling: Martje Jans Koenes, gedoopt in Midwolde 5 mei 1782 en overleden in Zevenhuizen op 15 november 1865 en Gerrit Jans Koenes, gedoopt in Midwolde op 5 mei 1782.⁷

Bezittingen van Jan en Elske

In 1787 verkopen Jan Jacobs Koenes en zijn vrouw Elske Carstens aan Jan Pieters een behuizing met de ertoe behorende beklemming van landerijen te Diepswal onder Tolbert, omvang 1 charter. In hetzelfde jaar (op 91 april) verkopen zij aan Coene Geerts en Wemeltje Geerts een 'behuizing en beklemminge der landerijen staande en gelegen op Sevenhuisen doende tot wijkhuur aan douairiere Sloet vrouwe van den huise ter Heil jaarlijks 20 gulden'. Waarschijnlijk heeft Jan Jacobs Koenes deze behuizing tien jaar eerder van diezelfde Coene Geerts gekocht.

Proces tegen Elske

In 1807 staat Elske Karstens terecht. Op 9 April van dat jaar wordt een zekere Grietje Pieters Snip (geboren in Zevenhuizen) gearresteerd voor diefstal uit het huis van Johannes Tonnis en zijn vrouw Jeltje Martens, woonachtig op het Oosterzand onder Oldekerk. Volgens de gedupeerden zijn gestolen: Een geel gestreepte vrouwenrok, een blauw gestipte vrouwen bloes, een rode doek, een nieuw vlassen Laken, twee gouden haken, een zilveren melk lepeltje en vier metworsten. De dader zou binnengekomen zijn door inbraak via een gevel glas. Getuigen verklaren Grietje in de omgeving gezien te hebben in bezit van een pakje. Bij haar verhoor verklaart Grietje onschuldig te zijn. Het pakje dat zij bij zich had, bevatte kleren van haar zelf. Zij had kort daar voor ontslag genomen als meid bij Hindrik Meijers en zijn vrouw en had haar eigen kleren toen mee genomen. Elske Karsten, die op dat moment weduwe is en woonachtig in de Holm onder Tolbert, wordt gearresteerd wegens medeplichtigheid en heling (De Holm is een buurtje in de gemeente Leek in de provincie Groningen. Het ligt aan de doorgaande weg tussen Tolbert en Niebert. De naam De Holm komt van Holm=eilandje, zandige hoogte).

Tijdens het proces van de plaatselijke gerechten in het Westerkwartier (Procesnummer 624 Groninger Archieven) worden eerst de gedupeerden ondervraagd en daarna diverse getuigen. Dezen verklaren o.a. dat zij op de dag, voor de tijd van de diefstal, Grietje wel gezien hebben, maar dat, voor zover zij weten, Grietje dan geen pakje bij zich had.

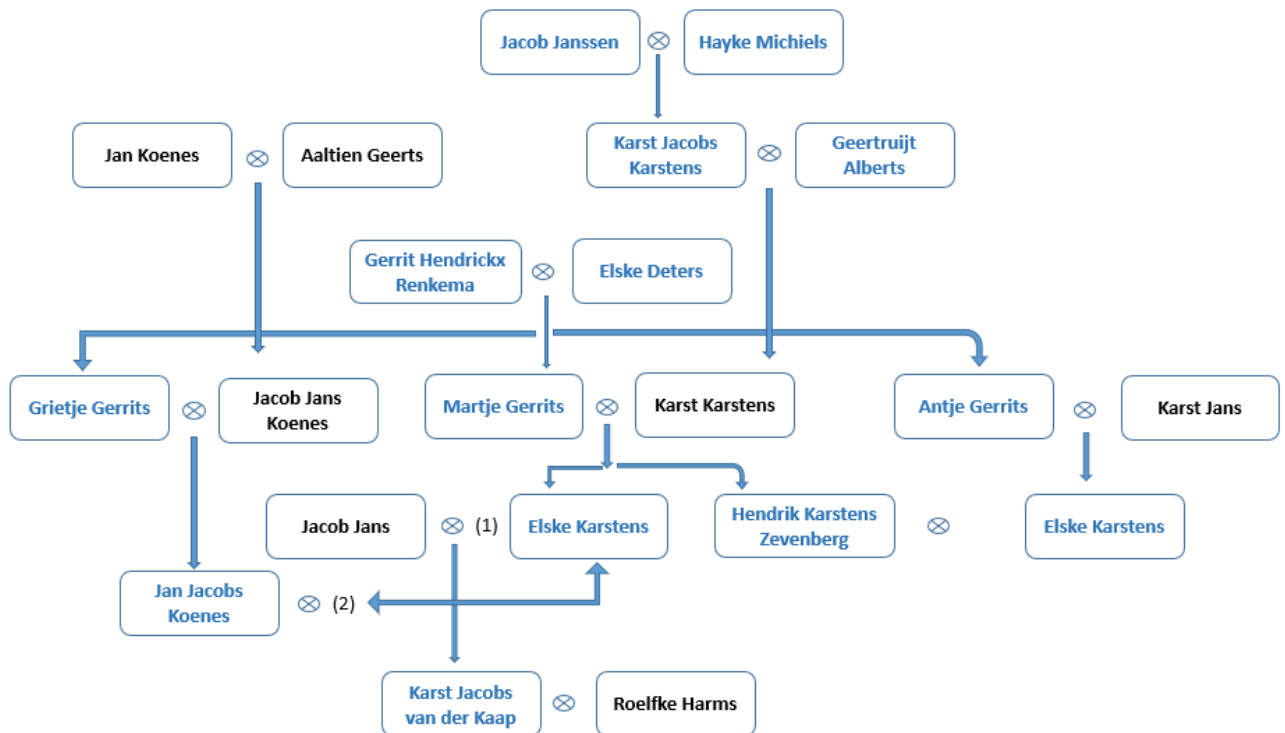
⁷ Zie voor voorouders en nazaten van Elske Carstens en Jan Jacob Koenes deel 4 van Kaapse verhalen.

Grietje blijft de diefstal eerst ontkennen, maar als zij samen met Elske Karsten moet getuigen, die beweert gewoon wat kleren van Grietje te hebben gekocht zonder te weten, dat deze gestolen waren, verklaart zij dat Elske wel degelijk op de hoogte was. De straf voor Grietje is pittig. Zij wordt veroordeeld tot “te worden gezeseld met roeden” en zes jaren tuchthuis. Daarnaast wordt ze voor zes jaar verbannen “buiten Stad en Lande Groningen”. Haar einde is even triest. Op 24 september 1837 sterft ze in het huis van bewaring in Zwartsluis.⁸

---

⁸ <https://bit.ly/33fknBh>

Ouders en grootouders van Elske Karstens

Elske was de dochter van Karst Karstens en Martje Gerrits. Martje werd geboren op 2 december 1713 en trouwde op 26 april 1739 in Midwolde met Karst Karstens, geboren op 15 mei 1714 in Zevenhuizen en overleden op 30 december 1796. Karst Karstens trouwde (2) op 11 november 1764 in Midwolde met Antje Stevens.

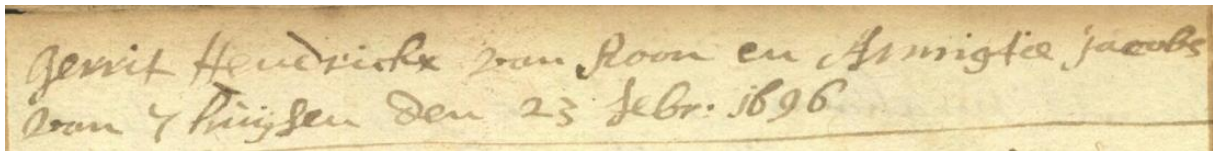
Karst en Martje woonden aan den Krommen hoek in Zevenhuizen. Dat blijkt uit een koopbrief van 25 april 1740.

No. 286.

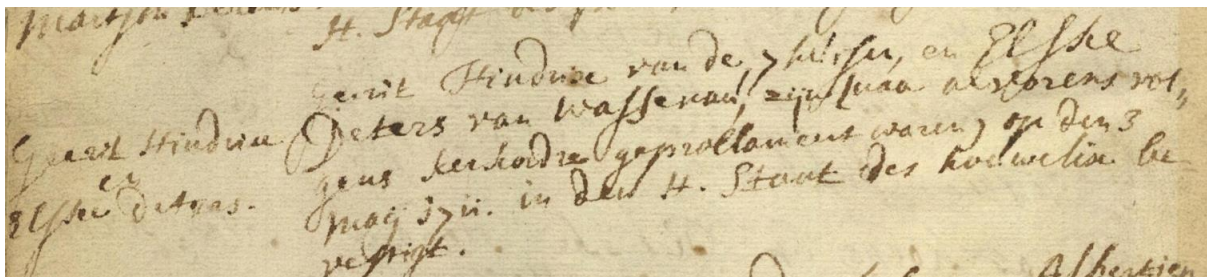
1740.   **Koopbrief**, waarbij *Geert Clasen en Feijke Louwes* echtel. verkoopen aan *Karst Karstens en Martje Gerrits* eene behuizinge aan den *Krommen hoek te Zevenhuizen*. (2 exemplaren).

Op perkament met het uithangend zegel van *Dr. A. Rijpma*, geconst. grietman van *Vredewold*.

Martje Gerrits was de dochter van Gerrit Hendriks (Renkema) en Elske Deters. Gerrit Hendriks Renkema werd geboren rond 1670 in Roden en overleed na 1722 in Marum. Voor hij op 3 mei 1711 in Midwolda (Scheemda) met Elske Deters (geboren rond 1685 in Wassenach (Duitsland), overleden in 1722) trouwde was hij, op 23 februari 1696 in Midwolde, getrouwd met Annigtie Jacobs, met wie hij drie kinderen kreeg. Met Elske kreeg hij nog zeven kinderen.

Gerrit Hendriks van Roon en Armingta Jacobs
van 7 kinderen den 23 Febr. 1696.

Gerrit Hindria van de Zelfen, en Elske
Geert Hindria Peters van Wassenau, zyns vaders erfgenaam,
zyns lekhouders geproclamens waren op den 3
Maagz. in den H. Staat des koninkrijks bevestigd.

Een zus van Martje, Grietien, geboren op 18 september 1717 in Zevenhuizen en overleden op 13 december 1805 in Tolbert, trouwde op 18 mei 1738 in Tolbert met Jacob Jans Koenes, geboren op 27 februari 1715. Hun zoon, Jan Jacobs Koenes, trouwde met Elske Karstens, dochter van Martje Gerrits en Karst Karstens.

Een andere zus, Antje/Annechien, geboren op 22 oktober 1722 in Zevenhuizen, overleden voor 1766 in Zevenhuizen, trouwde op 24 januari 1751 in Zevenhuizen met Karst Jans. Een dochter uit dit huwelijk, Elske Carstens, gedoopt op 15 april 1753 in Midwolde en overleden op 27 oktober 1832 in Tolbert, trouwde met Hendrik Carstens (Hagedoorn), gedoopt op 16 augustus 1750 in Zevenhuizen en overleden op 12 december 1832 in Zevenhuizen, de zoon van Karst Karstens en Martje Gerrits.

Karst Karstens, de man van Martje Gerrits, was de zoon van Karst Jacobs, gedoopt op 27 september 1674 in Midwolde, overleden voor 11 juni 1719 en Geertruit Alberts, geboren rond 1675 in Noordenveld (Roden). Karst en Geertruit trouwden op 5 september 1696 in Midwolde.

De vader van Karst, Jacob Janssen, was, voor 7 september 1673, in Midwolde getrouwd met Haycke Michiels.⁹ Jacob (geboren rond 1645 en overleden op 26 augustus 1677 in Midwolde) en Hayke waren in 1674 lidmaten van de kerk in Midwolde, Leek en Zevenhuizen. In dat jaar was Nathan Bollaert daar predikant, die in 1675 werd opgevolgd door Arnoldus Kniphuizen.

Zevenhuizen

⁹ <https://bit.ly/2S9pv3h>

In het begin van de zestiende eeuw, om precies te zijn 1508, kwam Wigbold van Ewsum naar het Westerkwartier om er de jaren daarna verschillende stukken grond aan te kopen. Zo kocht hij in 1520 twee heerden naast elkaar onder Midwolde en kort daarop twee steenhuizen. Deze liet hij afbreken om snel aan metselstenen te komen. Daar in het oosten van Vredewold liet hij vervolgens een burcht bouwen, die, naar de oorspronkelijke zetel van zijn geslacht, de Nienoord zou heten. Het huis te Middelstum heette "De Oert"; dat te Midwolde werd "Nyenoert" (Nienoord) genoemd.

Zijn erfgenamen namen de ontginning van dit gebied ter hand. Aanvankelijk betekende dit alleen het afgraven van het veen om er turf van te maken. Belangrijk voor de vervening was het graven van het Leekster Hoofddiep in de jaren 1550-1558.

Hoofddiep Zevenhuizen rond 1830

Turf moet worden afgevoerd en de beste manier was vervoer per schip. In 1562 werden de eerste turven onder toezicht van veenmeesters gewonnen, afgevoerd en verkocht. Behalve de turfstekers, verdienen ook verlaatmeesters, die de vele eenvoudige verlaten (schutsluizen) in het hoofddiep moesten bedienen, turfschippers en scheepsjagers hun brood in het veen.

Hoewel bovenstaande foto is genomen in het Drentse veen, was het handwerkbedrijf in het veen zo algemeen dat deze foto ook een goed beeld geeft van het Westerkwartier.

De ontginning van het gebied, in de zin van het in cultuur brengen van het land vond pas plaats vanaf het midden van de zeventiende eeuw. Het initiatief ging daarbij uit van de veenmeiers (de huurders van het veen), die zich rond 1650 permanent in dit gebied gingen vestigen.

De pachters in Zevenhuizen, veenmeiers genoemd, hadden te maken met het typische Groningse verschijnsel van 'beklemrecht'. Dit hield in dat de pacht altijd voortduurde en de huur onveranderlijk bleef. De omstandigheden waaronder de eerste zeven en daaropvolgende bewoners moesten leven en werken waren slecht. Na de vervening kregen zij weliswaar enkele jaren vrije pacht om het land in cultuur te brengen, maar mest kregen zij niet. Nienoord had meer oog voor de eigen belangen (de pacht, 33 %) dan voor de belangen van de boeren.

De Veenbrand

Een grote veenbrand op 11 juni 1833 verwoestte een belangrijk deel van het veen tussen De Wilp en Leek en daarmee grotendeels ook Zevenhuizen. Het oorspronkelijke dorp Zevenhuizen lag richting Oude Streek.

'Aan het einde van een warm en droog voorjaar ontstond het 'typisch Nederlandse weer': drukkende warmte, gevolgd door onweer. Op de middag van 11 juni trokken zware onweersbuien over Noord-Nederland met aansluitend een zware zuidwesterstorm: een 'ideale' combinatie voor een veenbrand. Door blikseminslagen gingen veendeeltjes smeulen; de daaropvolgende storm deed de rest. Binnen een mum van tijd waren er op verschillende plaatsen in het veengebied felle branden.

De brand was waarschijnlijk begonnen bij De Wilp en greep daarna snel om zich heen: langs de 'bebouwde' landen van De Linde, Marum, Nuis, Niebert, De Holm, Tolbert en Leek. Verder liep de grens van de veenbrand langs de Zevenhuister Hoofdvaart, de Haspelwijk en de Hoofdvaart tot in Friesland. Het zwaarst getroffen was Zevenhuizen. Dit dorp werd grotendeels in de as gelegd. De brand verspreidde zich zo snel, dat veel bewoners en arbeiders, die in Zevenhuizen en omgeving werkten, zich slechts het vege lijf konden redden door hard er vandoor te gaan en vervolgens in het water, de Jonkersvaart of een wijk, te springen.

Slachtoffers en schade

Uiteindelijk kwamen er drie mensen om: schipper Jan Pieters Kooijma (22) en zijn knechtje Riewert Jacobs Kooij (14), uit respectievelijk Ezinge en Ulrum.¹⁰ Zij waren bezig turf in hun schip te laden gingen er, ondanks waarschuwingen van vluchtend werkvolk, niet tijdig vandoor. Rieuwert zou nog hebben gehuild en gesmeekt om te mogen gaan, maar mocht van de gierige schipper, denkend aan zijn scheepslading van 12 tot 14 ton turf, niet vertrekken. Arbeider Roelf Jans Venema uit Zevenhuizen overleed een tweetal dagen later aan de

¹⁰ Jan Pieters Kooijma was de zwager van Jacob van der Kaap, zoon van Karst Jacobs van der Kaap. Jacob was getrouwd met een zus van Jan Pieters Kooijma.

gevolgen van brandwonden. Achteraf was het een wonder dat er niet meer slachtoffers waren gevallen bij deze felle en grootschalige brand, die bovendien zo snel om zich heen greep.

De materiële schade was enorm. Burgemeester Herman Pieter Wichers van Leek en Marum berichtte de Gouverneur [voorganger van de CdK, AB], dat het vuur 66 woningen, vijf schepen en een molen met alles erin had verwoest. Honderden mensen raakten mensen dak- en bezitloos. Bovendien was er een enorm verlies van brandstof. De droogte was ideaal geweest: in het veen stonden talloze turfhopen gereed voor verkoop. Ze verteerden in korte tijd door de vlammenzee. Hierdoor ging naar schatting meer dan 1,1 miljoen ton turf verloren. De brand zorgde ook voor ontwrichting van het verveningsbedrijf en veroorzaakte daardoor werkloosheid.

Emotioneel

De burgervader die zelf poolshoogte nam in het getroffen gebied, was emotioneel aangedaan. Zo schreef hij naar aanleiding van zijn bezoek aan de 'Oude Wijk' en Jonkersvaart: 'Innig ontroerd en met weemoed vervuld nam ik afscheid van den armen Venema, die, buitendien reeds zwak gezeten, nu door de vernieling zijner woningen, turf en bagger was geruïneerd.'

Om de eerste en voornaamste noden te ledigen, maakte men gebruik van een destijds wel vaker gebruikt middel in geval van noodsituaties en rampen: een collecte. Een met toestemming van de gemeente Leek gehouden inzameling bracht bijna 500 gulden op. Uiteindelijk kon een speciaal benoemde commissie over 200.0000 gulden en allerhande materialen, afkomstig uit het hele land, beschikken om de ergste nood te lenigen. Het verloren gegane deel van Zevenhuizen verrees op een andere plek, maar het zou nog jaren duren eer men de schade weer te boven was.¹¹

Na de brand is het huidige dorp rond de afslag Everswijk weer opgebouwd. De door de brand werkloos geworden veenarbeiders konden aan de slag bij de aanleg van het zogenoemde Commissiebos, toen 47 hectare groot, maar later weer geroid om plaats te maken voor cultuurgrond.

Zevenhuizen werd in 1835 kerkdorp; de (Hervormde) kerk werd in dat jaar gebouwd, de torenspits werd er drie jaar later opgezet en de klok overgenomen van de Friese gemeente Oudeschoot.

Rond 1850 stonden er in Zevenhuizen reeds 430 huizen en waren er 2600 inwoners. In 1893 werd - naar men toen zei - Zevenhuizen uit haar isolement verlost, door de aanleg van de verharde weg Leek – Zevenhuizen.

Herman Pieters Wichers, burgemeester van Leek en Marum

¹¹ De verhalen van Groningen, <https://bit.ly/36hW0EQ>.

In de tijd van zijn voorganger in Marum, Hendrik Tjibbes Idsingh (1811-1831) vergaderde het gemeentebestuur aanvankelijk in de gelagkamer van de herberg Swanenburg aan de Kruisweg., de kasten met het archief stonden bij de burgemeester thuis. Na een jaar of tien vond men deze vergaderruimte wel wat koud en verhuisde men naar de herberg, annex broodbakkerij, van Hendrik Jans Bakker, waar de over tenminste warmte afgaf.

In 1831 werd Idsingh opgevolgd door Herman Pieters Wichers, die ook burgemeester en notaris in Leek was. Aanvankelijk reisde hij een paar keer in de week naar Marum, maar toen hem dat te veel tijd kostte werden de gemeenteraadsvergaderingen verplaatst naar de herberg van raadslid Albert Eisses Palsma in Nuis (nu 'In de Klaver').¹²

Het Leven in en rond Zevenhuizen rond 1830

In 1828 wilde schoolopziener Nicolaus Westendorp een geologische en topografische kaart van de provincie Groningen samenstellen. Om hiervoor gegevens te verzamelen verstuurde de Commissie van Onderwijs naar schoolmeesters in alle steden en dorpen in de provincie een vragenlijst. De antwoorden geven een aardig inkijkje in het leven op het Groningse platteland. Bijvoorbeeld in Leek en omliggende dorpen als Tolbert, Marum, Nuis, Niebert en Zevenhuizen.¹³

Het was het jaar waarin België en Nederland nog net verenigd waren, de industrialisatie in ons land nog moest beginnen (rond het midden van de eeuw) en waarin afstanden nog werden aangegeven in uren gaans.

Voor Zevenhuizen doet schoolmeester Girbe Buist Verslag van het leven in Zevenhuizen. Deze Girbe Hendriks Buist, geboren op 16 augustus 1778 in Zevenhuizen en overleden op 17 maart 1850, was jager en schoolmeester in Zevenhuizen. Hij was de grootvader van Geeske Buist, die getrouwd was met Jacob van der Kaap, een kleinzoon van Karst Jacobs van der Kaap.

Zijn verslag geeft een mooi inkijkje in het karakter van het dorp, maar wat veel boeiender is, ook in het karakter van de bewoners.¹⁴ Het dorp telde één Boekweitmaalderij, één smederij, een weverij, een kuiper, een Schoenmaker, drie Bakkerijen en één roggenmolenaar. De inwoners van Zevenhuizen verdienden hun geld in de veenderijen, de landbouw en als 'nering doenden' Er waren vier scholen, maar gelezen werd er niet veel. Leesgezelschappen, die men blijkbaar elders wel kende, waren er niet want de inwoners van Zevenhuizen beleefden niet veel plezier aan het lezen. Er werden in Zevenhuizen diverse dialecten gesproken, maar het merendeel van de bevolking sprak Fries.

In 1901 zegt C. Reijntjes in Voorheen en thans, schetsen uit het dorp Zevenhuizen over de taal van de inwoners van Zevenhuizen:

¹² Historisch Marum, <https://bit.ly/3ikE1jj>.

¹³ Groninger Archieven, <https://bit.ly/3jfp7MR>.

¹⁴ Groninger Archieven, <https://bit.ly/3cMVeRp>. Zie ook: Boekholt P.Th.F.M. & Kooi, J van der (red) (1996). Spiegel van Groningen. Over de schoolmeesterrapporten van 1828. Assen: Van Gorcum

In den Zevenhuister tongval speelt het Friesch eene groote rol. Ieder, die met een Zevenhuister spreekt, zal dit dadelijk opmerken. Dit behoeft geene bevreemding te wekken; want de venen strekten zich vroeger naar den Frieschen kant uit en men mag aannemen, dat er van die zijde tal van veenarbeiders gekomen zijn. Hoe verder dus zuidwaarts, hoe meer het Friesche karakter der taal uitkomt; te Haulerwijk is die reeds zuiver Friesch, ook te Wilp spreekt men veel Friesch. De Oud-Zevenhuister spreekt vlot Friesch met een bewoner uit Friesland. Zoo zijn dan ook vele Friesche woorden in onze dorps taal overgegaan. Naar de zijde van Drente is de afscheiding zeer scherp. Komt men in het gehucht Een, dan is dadelijk de Saksische tongval merkbaar. Dat is niet te verwonderen. Naar de Drentsche zijde strekten zich vroeger de venen niet ver uit en wat er tegenwoordig nog verveend wordt, bestaat grootendeels uit het vervenen van hier en daar verspreide kliendobben. Zoo was dus Zevenhuizen van Drenthe gescheiden door een groot heideveld en dat is nog zoo. Er werd met de Drenten weinig of geen gemeenschap onderhouden. Het zachte, zoetvloeiende van het Friesch valt dadelijk op. Op Pinkstermarkt werd vroeger gedanst voor de fioel en wij zeggen: de kiener kwammen er an. De Zevenhuister taal heeft behalve dat zoetvloeiende nog een ander karakter. In dit andere opzicht kunnen wij haar niet als voorbeeld aanbevelen. Er komen n.l. vele platte en ruwe uitdrukkingen in voor. Wij willen het ontstaan daarvan maar op rekening stellen van de geringe ontwikkeling en de weinige beschaving, die vroeger te Zevenhuizen heerschte. Gelukkig begint dat ruwe wel iets te verdwijnen.

Karakter van de bevolking

Het lijkt erop dat de schoolmeesters een eerlijk beeld hebben willen schetsen van de inwoners van hun dorp. Waarschijnlijk bestond het sociaal wenselijk antwoorden in die tijd dan ook nog niet. Wel beginnen de meeste schoolmeesters met de positieve eigenschappen van de bevolking. De inwoners zijn over het algemeen, gastvrij, gul, eerlijk, oprecht, nederig en eenvoudig meent de meester van Midwolde. Behalve nederig, meent zijn collega van Marum zijn ze ook zuinig, naarstig en arbeidzaam. Wat zuiniger zijn de meesters van Zevenhuizen en Tolbert die niet verder komen dan de kwalificatie innemend om vervolgens een opsomming te geven van de negatieve eigenschappen van de inwoners. Ze zijn namelijk ook onoprecht; ze zeggen dan niet wat ze echt menen. Bovendien geven zij zich voor godsdienstig uit, maar in hun hart zijn ze het tegenovergestelde. De meester van Zevenhuizen, Buist, heeft het met name niet zo op Friezen: *'Als men hen een vyf Stuiver geeft, dan willen zy wel een valsch eed doen'*. De meester van Leek noemt hen niet zeer beschaafd, onkundig, *'leidende eene eenigzins ruwe levenswyze'* en volgens zijn collega uit Midwolde zijn de inwoners daarnaast over het algemeen stijfhoofdig, geldgierig en zeer gehecht aan het oude, *'zoo in de Godsdienst, in kleederen, als anderszins'*.

Slecht is het ook gesteld met het lezen, schrijven en rekenen, meent de schoolmeester van Midwolde. Veel bejaarde lieden kunnen slechts hun naam schrijven, een enkele schrijft matig en een enkeling kan zelfs geen letter schrijven. De meeste inwoners kunnen ook slechts gebrekkig lezen, en bij het leesonderwijs wordt meest van oude godsdienstige boeken zoals een bloemhofje, een gebedenboekje, een boek van Brakel enz. gebruik gemaakt. Gaat het hier bij het bloemhofje misschien om *Het Bloem-Hofje der Gedichten, vattende allerlye sinnebeelden op Goddelicke*

*materien gepast, voor Reysende Liederen, en andere. Mitsgaders Het Bloem-Hoffje van allerlye sinnebeelden, op sedelike, husselicke, politiecke en militaire materien Als mrde Het Bloem-Potje van eenige Geestelijcke Liedekens, Gedicht-Gebden ende Danck-Seggingen van Johannis Feylingius uit het eind van de zeventiende eeuw? En gaat het bij een boek van Brakel om de predikant Wilhelmus à Brakel (1635-1711) die in de traditie van de Nadere Reformatie stond? Als dat zo is zou het kunnen gaan om zijn boek *Redelijke Godsdienst*, een dogmatiek, bedoeld voor de gewone kerkleden. De Redelijke Godsdienst onderscheidt zich van veel andere overzichten van de geloofsleer door de vele toepassingen naar het persoonlijke leven. Naast meer dogmatische onderwerpen behandelt Brakel ook onderwerpen zoals dankbaarheid, het zingen van Psalmen en christelijke nederigheid. Volgens het schoolhoofd uit Tolbert zijn de mensen ook zeer bijgelovig, wat blijkt uit het feit dat ze bij ziektes van mensen en vee veelal zijn toevlucht zoekt tot *'bezettingen, besprekingen, bestrykingen of duivelbanderyen, waarvan de menschen zich naauwelyks laten terugbrengen'*.*

Dagritme

In Leek woonden veel veenarbeiders die zomers gewoonlijk 's morgens om 1 à 2 uur of zelfs nog vroeger opstaan, dan ontbijten, dat meestal bestaat uit boekweiten pannenkoeken met spek. Daarna vertrekken zij naar het veen om 's-middag s om 2 uur weer naar huis te gaan en daar hun middagmaal nuttigen. Gewoonlijk gaan zij om 7 à 8 uur 's avonds naar bed.

De burgerij en handwerkslieden staan 's zomers gewoonlijk om 5 uur en in de winter om 7 uur op. Zij gaan om 10 uur naar bed, eten 's morgens om 8 uur, 's middags om 12 uur en 's avonds om 7 of 8 uur.

Landbouwers staan, volgens de schoolmeester van Niebert, het hele jaar door 's morgens tussen 4 en 5 uur op. Zij ontbijten om 8 uur, eten hun middagmaal om 12 uur en hun nuttige hun avondeten ergens tussen 6 en 7. Zij gaan 's avonds tussen 9 en 10 uur naar bed. Dit zijn ook ongeveer de tijden die zijn collega's van Midwolde en Marum aangeven al voegen zij eraan toe dat men in de winter wat later op staat en 's avonds wat eerder eet.

Dagloners leidden een veel ongeregelder leven. Vooral in de tijd van turf maken, maaien en hooien staan zij ergens tussen 12 en 2 uur 's nachts op en is navenant ook de tijd van eten en naar bed gaan zeer ongeregeld.

Het eten van de meeste inwoners is eenvoudig: *'de daglooners eten meest driemaal des daags aardappelen, en, zoo hen die ontbreken, roggebroad; doch wanneer zy zwaar moeten werken, als baggeren, maayen enz. zyn pannekoeken met spek, gebakken van boekweitenmeel, de gewone kost. – De meer gegoede landbouwers eten ook veel brood en aardappelen, doch deze spyzen worden meer door meel, gort, erwten, boonen, bry enz. afgewisseld. Eén os, één stier of eene kleine jonge, doch niet zeer vette koe met 1, 2 à 3 goed gemeste varkens maken doorgaans de voorraad in spek en vleesch, voor eenen landbouwer, gedurende een geheel jaar uit, terwyl hierin de behoefte des daglooners door een klein varken vervuld wordt.*

De ingezetenen zyn groote liefhebbers van koffy, zoodat dezelve 4 a 5 maal des daags door hen gedronken wordt, de thee daarentegen wordt zeer weinig gebruikt'.

Vermaak

Leek biedt de inwoners, volgens de schoolmeester, weinig vermaak. Er zijn geen of weinig bijzondere *'vermaken, uitspanningen en gastmalen'*. Als de inwoners elkaar bezoeken, geschiedt dit gewoonlijk

in de winteravonden rond een uur of 8 à 9. Men rookt dan samen een pijptabak, drinkt koffie of chocolade, spreekt over allerlei onderwerpen en keert gewoonlijk ergens tussen 11 en 12 uur naar huis terug. Ook ouderen bezoeken elkaar met name in de winter, zegt de schoolmeester uit Niebert. Zij bezoeken elkaar vanaf een uur of tien 's morgens en keren 's avonds tussen 9 en 11 weer huiswaarts. Zij maken gebruik van *'matig spys en drank'*, de boeren praten met elkaar over landbouw en veeteelt, de vrouwen over *'vrouwelyke werkzaamheden'*.

Deze avonden worden in 'eene gulle vrolykheid doorgebracht'. Ieder jongeling haalt dan zijn vriendin (beminde) op om haar bij de een of andere kastelein op een glaasje brandewijn of ook wel wijn te onthalen.

Voorals met meisjes maken zich in Niebert 'schuldig' aan het zogenaamde piezelen, een woord dat, volgens de meester, afkomstig lijkt van het woord peuzelen of 'niet veel verrigten'; iemand die niet snel kan werken wordt een peuzelder genoemd. Meisjes bezoeken hun vriendinnen ergens tussen 9 en 11 uur tot een uur of 6 tot 8 's avonds. Is dit piezelen veel anders dan wat de jeugd tegenwoordig chillen noemt?

In Niebert is er een aantal vaste *'vermaken en uitspanningen, vooral voor de jongelieden, oudejaarsavond en nieuwjaarsdag, St. Stephanusavond (tweede kerstdag, Stephanus was de eerste martelaar, vandaar de dag na kerst) en St. Pieteravond'*. St. Pieter (Sint-Pieter-in-den-Winter; Cathedra Petri, 22 Februari) is het feest van de kathedra van Petrus (Sint-Pieters-Stoel), het reliek van de bisschopsstoel die zich bevindt in de Sint-Pietersbasiliek te Rome. Het is een lotsdag, een dies criticus, eertijds als het begin van de lente beschouwd. Vandaar zijn voorname rol in de volksweerkunde. Vriest het de nacht vóór deze feestdag, dan duurt de kou veertig dagen; is het zacht weer, dan vriest het niet in Mei.¹⁵ Het volk viert dan een lente-vóorfeest, vooral de schippers en herders. Op dezen dag moet men beginnen de landerijen te bewerken; bouwlanden worden meest verhuurd, om ze te aanvaarden op Sint-Pieter; de huurboer moet de pacht betalen, en de pachtboer, die vertrekken moet van de plaats, moet vóór twaalf uur 's middags het huis verlaten hebben.

---

¹⁵ Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren, <https://bit.ly/30BjISH>

Rechts op dit fragment uit het Lam Gods van Eyck de heilige Stephanus, met een stapeltje stenen in zijn dalmatiek. Hij werd als eerste martelaar voor het geloof gestenigd.

Op nieuwjaarsdag gaan veel kinderen, vooral uit 'den geringen stand', langs de huizen, de bewoners een gelukkig nieuw jaar wensende, waarna hen, als bedelende, een paar olie- of nieuwjaarskoeken gegeven wordt, terwijl de burens voor een kop koffie bij elkaar op bezoek gaan. Met Pasen eten de mensen wit brood en eieren en ook met de Kerstdagen komt er witbrood op tafel.

In Tolbert worden dezelfde kerkelijke feestdagen gevierd (plus Pasen en Pinksteren), maar daarnaast noemt de schoolmeester ook de zondagavonden die de jongens en meisjes in herbergen doorbrengen gedurende een groot deel van de nacht. Schoolmeester Buist van Zevenhuizen is nog wat specifiek. Het drinken 'duurt tot aan den morgen, dit nog niet alleen, maar dan gaat het op een vloeken, schreeuwen, slagen en glazen in stukken slagen, ja het gebeurt menigmaal als ik des morgens naar school ga, dan zitten de kroegen nog vol'.

De schoolmeester van Midwolde beschrijft gedetailleerd de verschillen soorten bezoek die mensen elkaar brengen.

1. De gasten komen meestal tussen 10 en 11 uur bij de 'gastvriend' aan en dan wordt er terstond koffiedronken. Om 1 uur wordt het middag eten op tafel gebracht, dat doorgaans bestaat uit een 'ongerezene meelpuil (zak, of ketelkoek) van boekweittenmeel toebereid, uit aardappelen met spek of ham en vleesch en eindelyk uit de zoo zeer beminde bry'. Nadat men nog een paar keer koffie heeft gedronken en gegeten heeft gaan de gasten zo rond 11 uur weer naar huis.

Ketelkoekvorm

Modern recept voor ketelkoek

- *Nodig*
- 300 gram bloem
- 150 gram krenten/rozijnen en gekonfijte kersen of sukade
- 2 zakjes vanillesuiker
- 1 ei
- 21 gram verse gist of een zakje gedroogde gist
- 1 beker lauwe melk
- zout
- roomboter
- poedersuiker
- paneermeel

Bereiding

Doe de bloem-ei-melk in een kom en klop/roer goed tot er geen klonten meer zijn. Voeg daarna de vanille-rozijnen-krenten-kersen/sukade en een snufje zout toe en roer het weer goed door elkaar. Voeg als laatste de gist toe en laat het geheel minstens 45 minuten afgedekt rijzen om een lauwarme plek. Besmeer de vorm en de deksel met boter en bestrooi het daarna met paneermeel. Doe het deeg erin en sluit het goed af, en zet de vorm in een pan met heet water. Zorg ervoor dat het water steeds tot net onder de rand van de vorm wordt bijgevuld. Kook de koek in 2.5 uur gaar. Haal daarna de koek uit de vorm. Serveren met boter en poedersuiker of stroopsaus.¹⁶

¹⁶ Nederlands dis, <https://bit.ly/3n6ise4>

1. Vooral in de lange winteravonden bezoeken buren elkaar voor een kopje koffie of chocolade en een pijptabak van 8 tot 12 uur.
2. Meisjes bezoeken elkaar van een uur of 11 tot 12 of 1 uur in de nacht, waarbij ze worden onthaald zoals bij punt een is beschreven. In het begin van de avond, rond een uur of zes voegen zich dan nog enige 'jongelingen' bij hen die de avond met hen doorbrengen onder het genot van koffie en brandwijn. Dit laatste wordt hier een '*piezeldery*' genoemd.

Ook de openbare verkooping van vee en gereedschappen en dergelijke op boereplaatsen vormen voor de '*jongen lieden van beide kunne*' aanleiding om de bloemetjes buiten te zetten. Deze bijeenkomsten '*houden onder het zingen van onstichtelyke liedjes en het drinken van brandewyn, dikwyls tot den morgen aan*'.

In Tolbert is er jaarlijks een harddraverij en in voor- en naar een kermis. Oud en jong brengt dan het grootste gedeelte van de nacht in herbergen door.

Trouwen

De schoolmeester van Midwolde verhaalt het meest uitgebreid hoe het er op bruiloften aan toe ging. Het aanstaande echtpaar dost zich op zijn mooist ('*doch ongekunsteld*') uit in het huis van een van beide ouders. Vervolgens gaan ze met de naaste bloedverwanten en vrienden naar het gemeentehuis waar het echtpaar in de echt wordt verbonden. Haast tussen neus en lippen door vermeldt hij het huwelijk in Midwolde zelden of nooit kerkelijk wordt ingezegend. Dit geldt ook voor de andere plaatsen. Meester Buist uit Zevenhuizen kan het niet laten vooral af te geven op de Friezen: '*Velen gaat het als de hazen en vossen zy paren: - doch dit heeft alleen plaats onder de Vriezen; met het doopen der kinderen is het even zoo gesteld, zoo zy ze nogal doopen laten, dan wachten zy zoo lang, dat zy twee of drie kinderen hebben, en dan alle te gelyk maar velen in 't geheel niet. Zy komen zelden of nooit in de kerk. Zondags is een slaapdag*'.

Na de plechtigheid gaat men naar een vrije kamer in het gemeentehuis waar de aanwezige '*manspersonen eene fraai met papier bekrulde kalken tabakspyp en de vrouwen een aardig bewerkt bloempje, het welk voor de borst wordt gestoken, wordt vereerd, welke kleinodiën mede naar huis genomen en als stukken van hooge waarde in het kabinet of aan den wand of zolder bewaard worden*'. Hier vermaakt men zich geruime tijd en drinkt men een goed glas wijn of brandewijn en rookt men een pijptabak. Vervolgens gaat men terug naar huis, waar de bruiloftsgasten worden onthaald op een maaltijd, die meestal bestaat uit wittebrood en vlees, en vervolgens op wijn of brandewijn onthaald worden, waarna, op eenvoudige wijze gedanst en gezongen wordt. Het feest ('*deze vermakelykheden*') eindigt met het naar bed brengen van de pasgetrouwden, waarna eenieder zich te om twee, drie of vier uur, doorgaans een weinig beschonken, naar huis begeeft. Dat 'een weinig beschonken' lijkt me een understatement.

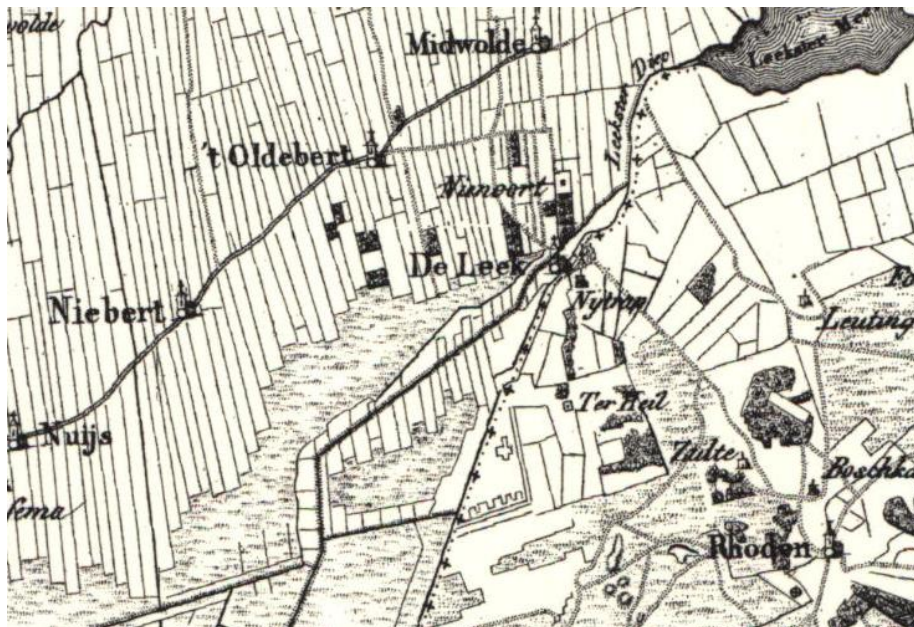
Rouwen

In Niebert en Midwolde worden aanverwanten verzocht om op de dag van de begrafenis naar het huis van de overledene te komen. Nadat de naburen het lichaam hebben getoond, vergezellen de aanwezigen de overledene, die op een baar is geplaatst, onder klokgelui naar het graf. De vrouwelijke familieleden dragen een zwart kleed, dat hen op het gezicht na, geheel bedekt. Na de ter aarde bestelling en het geven van liefdegift aan de armen keert men terug naar het huis van de

overledene om een maaltijd, bestaande uit wittebrood (of een roggebol) en bier, te nuttigen. De predikant is hier meesttijds bij tegenwoordig om het gebed en de dankzegging bij den maaltijd te doen. Bij deze maaltijd vergasten sommigen zich, volgens de schoolmeester uit Tolbert, niet alleen, maar gaan zij zich zelfs op onbescheiden wijze te buiten door het onmatig eten en drinken. Anders dan bij doop of huwelijk speelt de kerk, volgens hem, wel een belangrijk rol op het einde van het leven. *‘Opmerkelyk is het, dat men by de begravenissen zoo byzonder gesteld is; op eene zekere deftigheid, welke alleen schynt te bestaan in de eer van een Predikant te hebben, of eenen anderen voorbidder by gebreke van den eersten, terwyl by het gevolg der Lykstatie weder alle deftigheid ontbreekt, en men geheel zonder orde of regel naar het Kerkhof gaat’.*

Na de begrafenis ontvangen de burens, die het lijk ter aarde hebben gebracht een half ton bier, om aan het sterfhuis, of aan het huis van den naaste buurman, gedronken te worden.

Na het overleden wordt rouw in acht genomen. De algemene rouw voor kinderen, ouders, broers of zusters duurt een vol jaar, voor een oom of moei een half jaar en voor een neef of nicht zes weken.

Leek en omgeving rond 1828.

Is het Oostindie of Oostindië?

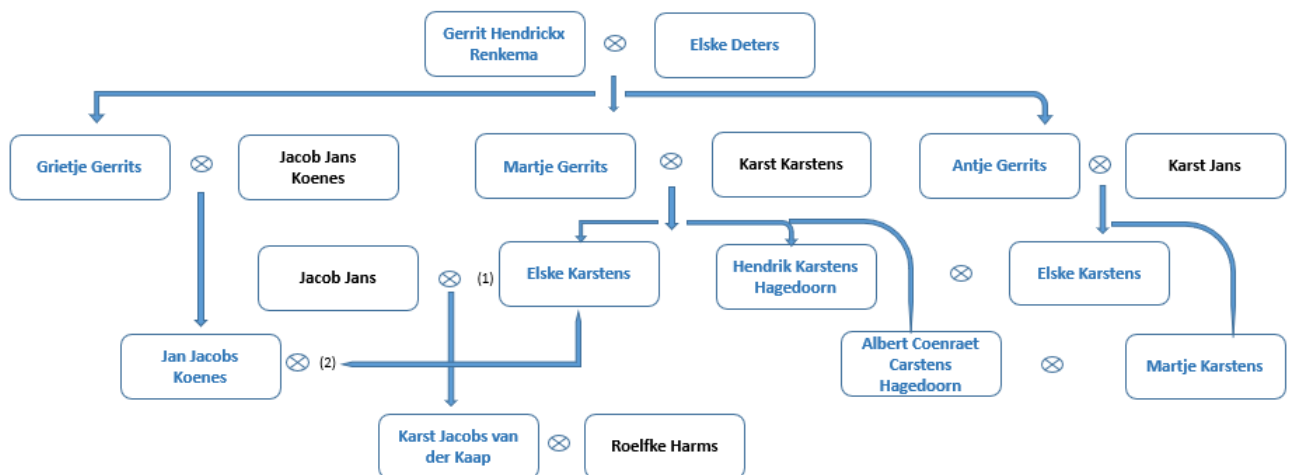
De Historische Kring gemeente Leek en omstreken wist het zeker, de naam van de straat (of de streek) was Oostindie. Zonder een trema op de 'e' dus. Oostindie stond vroeger bekend als oostelijk eindje. De naam heeft dus helemaal niets met Nederlands-Indië te maken. Tot iemand in het huis-aan-huisblad De Midweek zeker meende te weten dat Oostindië met een trema moest worden geschreven. In het Rijksarchief in Groningen bevindt zich namelijk een kaart uit 1783 van de venen rondom Leek, waarop duidelijk Oostindiën te lezen is. In december 2001 verscheen bovendien een herdruk van Franse kaarten van Drenthe, die door cartografen tijdens het bewind van koning Lodewijk Napoleon werden gemaakt. Ook op die kaart uit 1812 is Oostindiën te lezen. Bovendien vermeldt ook de gemeentatlas van Kuyper uit 1867 Oostindië. Boer Linker die, net als zijn vader, zijn hele leven in Oostindië gewoond heeft geen idee waarom het daar achter Zevenhuizen Oostindië heet. Hij praat er ook nooit

over. Dat zijn 'hoge tonen', zegt hij, 'En die gebruiken wij niet in Oostindië. Anders verstaan wij ons zelf niet meer.' Er is nooit veel te beleven geweest in Oostindië. Het was vroeger al het einde van de wereld en dat is het gebleven. Misschien gebeurde er in de tijd van de Heren van Nienoord nog wat, toen zij in de zestiende eeuw ten zuidwesten van Leek kanalen en zijkanalen ('wijken') lieten graven voor de afwatering van het hoogveengebied. Maar erg veel wijzer is het gewone volk daar niet van geworden. Het vervenen was een particuliere onderneming. De veenarbeiders mochten blij zijn dat zij een stukje land konden pachten en tot ontginning brengen, zoals Linkers voorvader. Zo moet Oostindië ontstaan zijn. Letterlijk als het oost-eindje (in het dialect 'oostinje') van het dorp dat omstreeks 1900 trouwens nog 'De Buitenwereld' heette.

All in the family

De meeste mensen op het platteland verplaatsten zich in de negentiende eeuw te voet, een paard en wagen, een van de weinige andere mogelijkheden, konden de meeste mensen zich niet veroorloven. Het is dan ook niet vreemd dat de mensen hun partners dichtbij huis zochten. En omdat de bevolkingsdichtheid niet erg groot was is de kans ook groot dat partners familie van elkaar waren. Dat was bij verschillende voorouders en nazaten van Karst Jacobs en Roelfke Harms dan ook het geval.

Elske, de moeder van Karst Jacobs, trouwde bijvoorbeeld na de dood van haar man met haar neef Jan Jacobs Koenes. Twee broers van Elske trouwden met twee zussen die bovendien hun nichten waren.

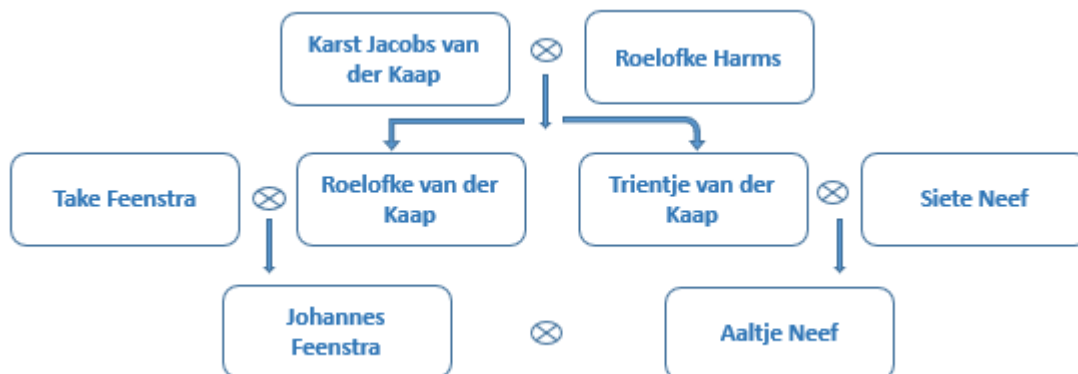
Kinderen van Gerrit Hendriks Renkema en Elske Deters

Gerrit Hendriks Renkema, geboren rond 1670 in Roden en overleden na 1722 in Marum was (1) getrouwd met Anngtie Jacobs en (2) met Elske Deters. Met Elske had hij de volgende kinderen:

- Dietert Gerrits, gedoopt op 12 februari 1712 in Midwolde. Getrouwd op 12-05-1743 in Tolbert met Hindrikje Jacobs uit Tolbert.

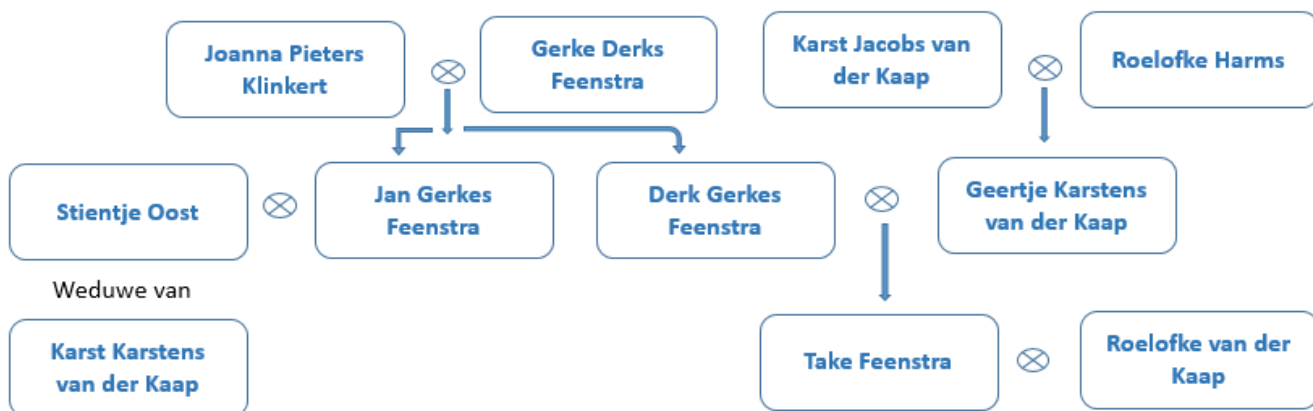
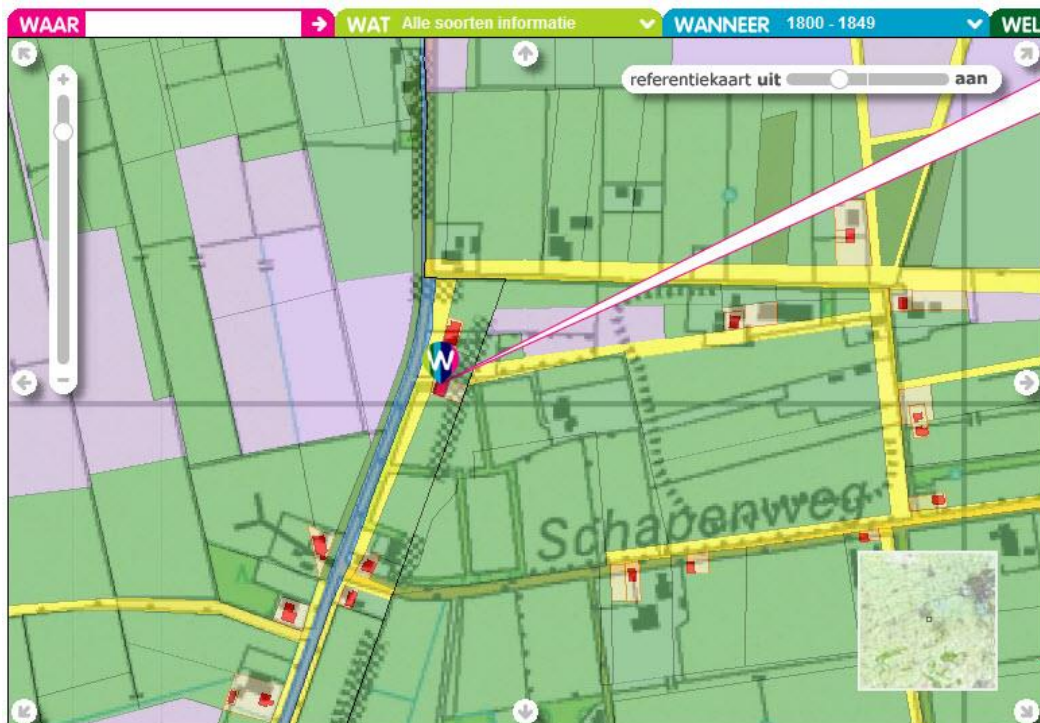
- Martje Gerrits, geboren op 2 december 1713. Getrouwd op 26 april 1739 in Midwolde met Karst Karstens, geboren op 15 mei 1714 in Zevenhuizen en overleden op 30 december 1796. Uit dit huwelijk o.a. **Elske Carstens**, die getrouwd was met Jacob Jans. Uit dit huwelijk **Karst Jacobs van der Kaap**.
Uit dit huwelijk ook Hendrik Karstens Zevenberg/Zevenhuizen, gedoopt op 16-08-1750 in Zevenhuizen (elders ook 28-09-1752 te Zevenhuizen) en overleden op 12-12-1832 in Zevenhuizen (of Tolbert) (landbouwer). Gehuwd met Elske Karstens Zevenberg, gedoopt op 15-04-1753 te Leek en overleden op 27-10-1832 in Tolbert, dochter van Carst Jans en Antje Gerrits, geboren in Zevenhuizen en gedoopt op 22-10-1722 in Leek (Carst en Antje zijn getrouwd op 24-01-1751).
- Grietien Gerrits, geboren op 18 september 1717 en overleden op 13 december 1805 in Tolbert. Zij was op 18 mei 1738 in Tolbert getrouwd met Jacob Jans Koenes, geboren op 27 februari 1715. Hun zoon, Jan Jacobs Koenes, gedoopt op 22 februari 1739 in Tolbert trouwt (1) op 16 mei 1762 met Renske Willems en (2) in 1781/82 met Elske Karsten, dochter van Martje Gerrits en Carst Carstens.
- Gerrit Gerrits, geboren op 18 september 1717 en overleden na 1763 in Diepswal. Getrouwd met Tetie Siwers.
- Antje Gerrits, geboren op 22 oktober 1722 in Zevenhuizen, overleden voor 1766 in Zevenhuizen. Zij trouwde op 24 januari 1751 in Zevenhuizen getrouwd was met Karst Jans. Uit dit huwelijk Elske Carstens, gedoopt op 15 april 1753 in Midwolde en overleden op 27 oktober 1832 in Tolbert. Zij was getrouwd met Hendrik Carstens (Hagedoorn), de zoon van Karst Karstens en Martje Gerrits.
- Maria Gerrits, geboren op 22 oktober 1722 in Zevenhuizen. Zij is jong overleden.

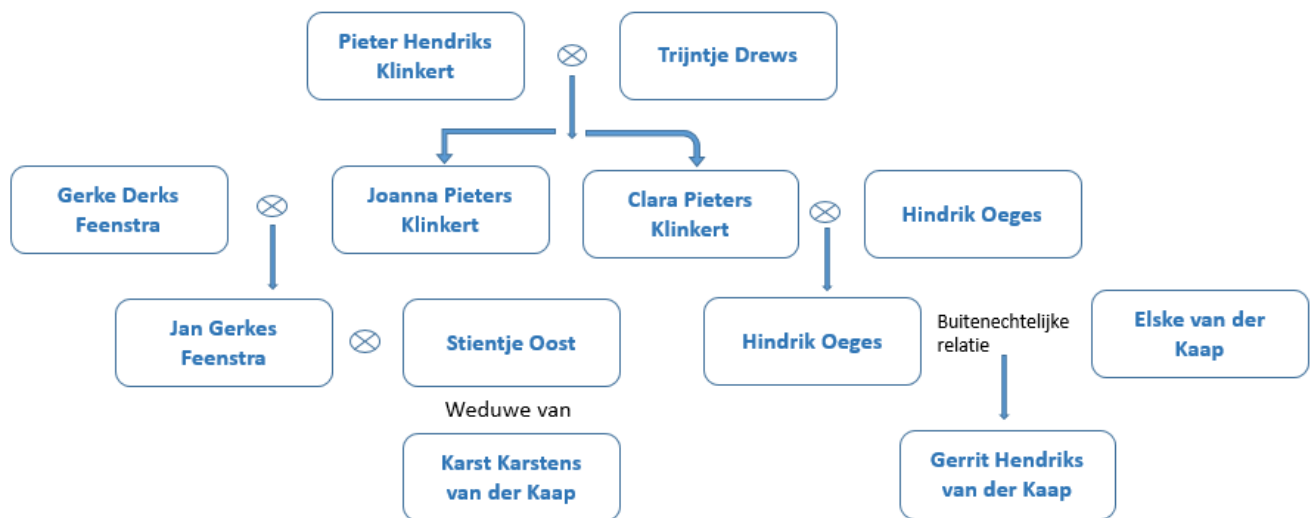
Een achterkleinzoon van Karst en Roelofke, Johannes Feenstra (zoon van Take Feenstra en Roelfke van der Kaap) was getrouwd met zijn nicht Aaltje Neef, de dochter van Trientje van der Kaap, zus van Roelfke.

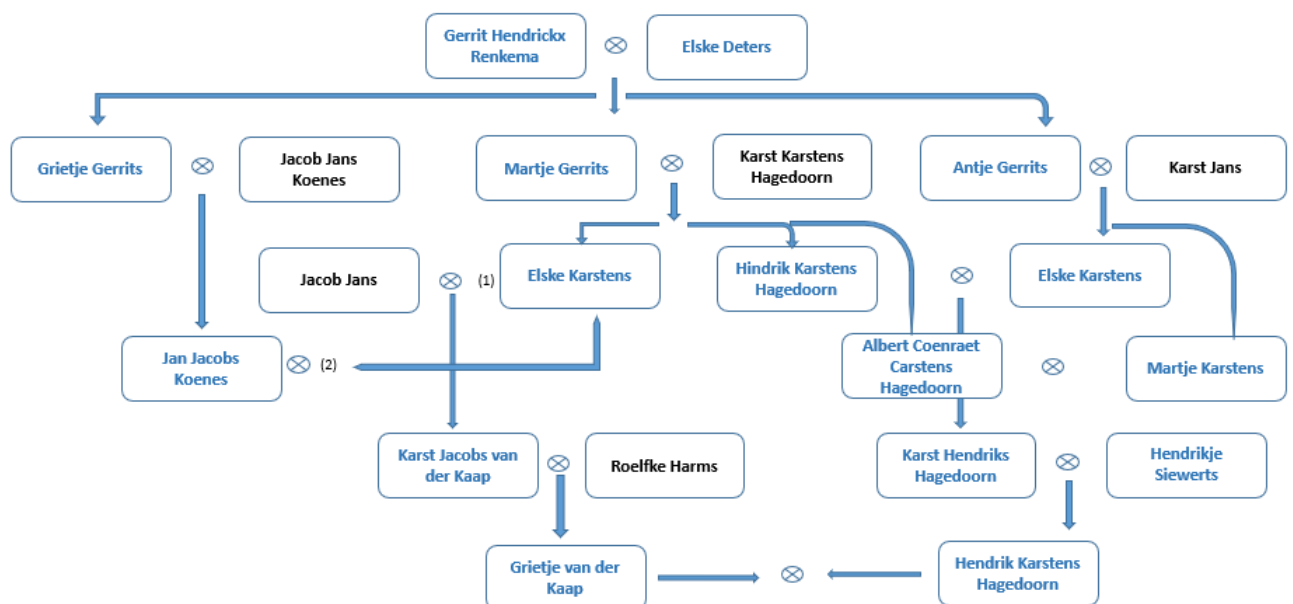
De opa van Take Feenstra was Gerke Derks Feenstra, getrouwd met Joanna Pieters Klinkert. Hun zoon Derk Gerkes was getrouwd met Geertje van der Kaap, een dochter van Karst Jacobs. Een zus van Joanna, Klara was de moeder van de biologische vader van Gerrit Hendriks van der Kaap, de zoon van Elske, dochter van Karst Jacobs. De weduwe van Karst Karstens van der Kaap, Stientje Oost,

trouwde met Jan Gerkes Feenstra, de broer van Derk Gerkes Feenstra. Geertje van der Kaap en haar man Derk Feenstra woonden iets noordelijker aan dezelfde weg als Karst Jacobs van der Kaap.

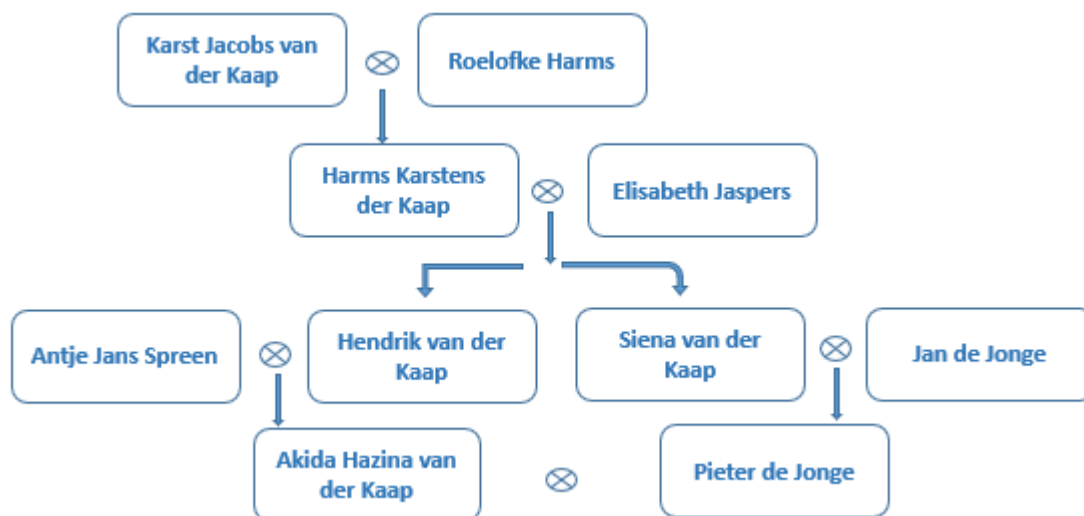

Grietje van der Kaap, dochter van Karst Jacobs trouwde met haar achterneef Hendrik Karstens Hagedoorn. De grootmoeder van Hendrik, Martje Gerrits was ook de grootmoeder van Grietje. Maar ook de zus van Martje, Antje Gerrits, was een overgrootmoeder van Hendrik Hagedoorn.

Pieter de Jonge, zoon van Jan de Jonge en Siena (Olde Oetje) van der Kaap (dochter van Harm Karstens), trouwde met zijn nicht Alida Hazina van der Kaap, dochter van Hendrik van der Kaap, een broer van Siena.

Op onderstaand kaartje is de weg te zien die de nazaten van Karst Jacobs van der Kaap aflegden, van Tolbert via Zevenhuizen, Marum, Nuis, Musselkanaal, Onstwedde en de Vetstukken naar Emmen, waar de schrijver van dit artikel is geboren.

